

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19-20 травня 2016 року)

Суми
Сумський державний університет
2016

ОСОБЛИВОСТІ «РОЗУМНОГО СТРОКУ» В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Пронський Е. А.

студент II курсу юридичного факультету

Сумського державного університету

Науковий керівник: Колеснікова М. В.

к.ю.н., ст. викладач кафедри АГПФЕБ юридичного факультету

Сумського державного університету

Становлення України як демократичної правової держави неможливе без гарантування права особи на судовий захист порушених прав, свобод та інтересів з боку органів державної влади. Саме з цією метою було створено адміністративну юстицію, основним завданням якої і стало забезпечення дієвого захисту прав громадян та юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. При цьому важливе значення має як сам захист, так і його своєчасність.

Слід зауважити, що належний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин неможливий без дотримання встановлених законом строків на відповідну процесуальну дію, зокрема строків розгляду та вирішення справ. Зазначені строки дисциплінують суб'єктів адміністративного судочинства, роблять процес динамічним і прогнозованим. Без наявності строків на ту чи іншу процесуальну дію або без їх дотримання в адміністративному судочинстві виникнуть свавілля та масові порушення прав сторін — учасників адміністративного процесу.

Оскільки строки на вчинення певної процесуальної дії мають надзвичайне значення у сфері захисту порушених прав та інтересів учасників правовідносин, міжнародно-правові акти з прав людини акцентують на цю обставину особливу увагу міжнародного співтовариства.

Що ж стосується закріпленого Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод права кожного щодо розгляду судом справи протягом розумного строку, то його порушення стало розповсюдженою підставою для звернення осіб до Європейського суду [1, с. 87].

У розумінні Європейського суду для визначення того, чи була тривалість певного строку розумною, передусім встановлюється початок цього строку та його закінчення. Строк, який слід брати до уваги у зазначеному відношенні, охоплює собою все провадження [2, с. 217-219]. Точкою відліку переважно є момент звернення до національного суду з позовом, хоча цей момент може настати і раніше, наприклад, якщо судовому розгляду має передувати попередній обов'язковий розгляд справи адміністративним (виконавчим) органом. Моментом закінчення перебігу строку Європейський суд визнає ухвалення судом остаточного рішення або навіть момент повного виконання судового рішення.

Треба відмітити, що відповідно до ч. 1 ст. 122 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що адміністративна справа має бути розглянута і вирішена протягом розумного строку, але не більше місяця з дня відкриття провадження у справі, якщо інше не встановлено цим Кодексом [3].

Як вже зазначалось, досить часто Європейський суд з прав людини стикається з питанням порушення розумного строку. Внаслідок цього він вже сформував широку практику щодо питання застосування положень ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини саме в частині оцінки розумності строку, у тому числі судового розгляду справ [4]. При цьому необхідно враховувати, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика Європейського суду становить джерело права при розгляді справ українськими судами [5]. Аналогічна правова норма міститься і у ч. 2 ст. 8 КАС України.

Отже, як бачимо, питанню строків розгляду справ приділяється особлива увага з боку міжнародних організацій і міжнародного співтовариства. Саме тому українські законодавці прислухалися до думок зазначених інституцій та на законодавчому рівні вперше здійснили спробу закріпити та визначити поняття розумного строку.

Слід зазначити, що критерій розумного строку — поняття суб'єктивне і залежить від того, яка справа розглядається. Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини, вирішуючи, чи виконано вимогу щодо розумного строку, беруть до уваги такі фактори, як складність справи, підхід влади до її розгляду, особливі обставини, що можуть виправдати продовження процесу її розгляду. При цьому Європейський суд з прав людини не визначив час або період, який вважається необхідним і справедливим часом для розгляду справи в суді, оскільки це залежить від її складності, від діяльності та поведінки всіх суб'єктів судового процесу.

Таким чином, можна виокремити чотири критерії оцінювання розумності строку розгляду справ, а саме: 1) складність справи; 2) поведінка заявника; 3) поведінка органів державної влади (насамперед суду); 4) важливість справи для заявника. Зазначені критерії були сформульовані Європейським судом з прав людини у багатьох своїх рішеннях.

У КАС України вперше здійснено спробу на законодавчому рівні визначити поняття розумного строку. Так, відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 3 КАС України розумний строк визначено як найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. «Розумність» строку визначається окремо для кожної справи. Для цього враховують її складність та обсяг, поведінку учасників судового процесу тощо. Таким чином, поняття «розумний строк» є оціночним, суб'єктивним фактором, що унеможливає визначення конкретних строків судового розгляду справи, тому потребує нормативного встановлення.

Щодо окремих справ законодавець встановив спеціальні, скорочені строки, чим підкреслив особливу значимість цих справ та необхідність їх захисту у найкоротший термін (виборчі справи; справи з приводу проходження публічної служби; з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності тощо).

На перший погляд існуючі терміни видаються надто короткими як для низки процесуальних дій сторін у справі, так і для судового органу. Однак, запровадивши відповідні обмеження, стислі строки розгляду справи, законодавець суттєво спростив і процедуру судового розгляду в окремих випадках та деяких категоріях

адміністративних справ. Зазначене, безумовно, покликане дисциплінувати як учасників адміністративного процесу, так і суд. При цьому необхідно керуватися тим принципом, що адміністративна справа у нагальних випадках має бути розглянута швидше, не чекаючи закінчення граничного строку. Тобто хоча у КАС України і встановлені конкретні максимальні строки розгляду справи, їх дотримання не можна вважати єдиним критерієм для визначення розумності часу розгляду [6].

Наступним моментом, на який би також хотілося б звернути увагу, є схожість понять щодо строків розгляду справи. На нашу думку, поняття строку «розгляду справи» та «розумного строку розгляду і вирішення адміністративної справи» не є тотожними, оскільки сам строк розгляду справи є складовою «розумного строку», одним із етапів.

Розумність строку пов'язана з кінцевим результатом, на яке направлено правосуддя, - досягненням справедливості в дії - поновлення прав. А отже, строк розгляду справи повинен розглядатись як складова розумного строку відновлення справедливості, до якого входять і строк розгляду справи всіма інстанціями, і строк, на який провадження у справі зупиняється, а також враховувати, що судом касаційної інстанції справа може бути направлена на новий розгляд, у зв'язку з чим спори фактично залишаються невирішеними по декілька років. Доцільно, на нашу думку, враховувати також і строк виконання судового рішення.

Ще одним цікавим моментом, що також відноситься до тематики «розумних строків розгляду і вирішення адміністративної справи», є те, що, враховуючи постійно зростаюче навантаження на суддю, важливою передумовою недопущення порушення розумних строків розгляду та вирішення справ є належна організація роботи самого судді та вміння організувати роботу свого апарату (помічника, секретаря судових засідань).

Отже, розглянемо окремо чинники та критерії, які впливають на дотримання або на порушення «розумних строків» розгляду і вирішення адміністративних справ. На перше місце серед умов для розгляду справ у межах розумного строку необхідно віднести організаційну та процесуальну діяльність судді, у провадженні якого перебуває справа.

Важливим є і критерій складності справи, при якому слід враховувати дійсну необхідність у проведенні додаткових процесуальних дій, таких, як проведення експертиз, допит свідків, отримання висновків спеціалістів, що не рідко також призводить до тривалого розгляду справи.

Цікавим у правозастосовній практиці є критерій поведінки заявника. Дійсно, критерій поведінки заявника є об'єктивною обставиною, яка може призвести до тривалого розгляду справи. Ч. 2 ст. 49 Кодексу адміністративного судочинства України встановлює, що особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки. Але, на жаль, на практиці трапляються випадки, коли поведінка заявника свідчить про відсутність дійсної мети вирішення справи, а дії направляються, в тому числі, на відстрочку виконання зобов'язань, а тому, відповідно, порушуються розумні строки розгляду справи.

Крім поведінки заявника, при встановленні розумності строків розгляду справ береться за увагу і поведінка органів влади. Серед основних причин затягування розгляду справ з вини держави, як правило, бувають: велике навантаження на суди, недофінансування судів, відсутність достатньої кількості суддів та працівників апарату суду тощо.

Також, головними причинами порушення розумних строків розгляду справи є: нерегулярне призначення судових засідань; призначення судових засідань з великими інтервалами; затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду до іншого у випадках, визначених процесуальним законом; невжиття судом необхідних заходів щодо забезпечення в судовому засіданні належного порядку, у тому числі щодо дисциплінування учасників судового процесу; тривале невиконання судових рішень з вини державних органів тощо.

Отже, хочеться звернути увагу на те, що держава є відповідальною за додержання національними судами розумних строків розгляду справ. Тому важливим у цьому процесі є діяльність з повного укомплектування суддівського корпусу та фінансування усіх потреб судової влади.

Адміністративні суди, в свою чергу, використовуючи надані їм Кодексом адміністративного судочинства України процесуальні повноваження, зобов'язані вживати вичерпних заходів щодо дотримання розумних строків розгляду справи і завершувати справи у розумний для кожного випадку строк.

Таким чином, вирішення та розгляд справи в межах встановлених законом граничних строків, але в будь-якому випадку в межах розумного строку, можливо досягти, перш за все, у разі чіткого та неухильного дотримання вимог процесуального закону з боку судового органу, але також і з боку інших осіб, причетних до адміністративної справи.

Необхідно усвідомити, що саме дотримання строків розгляду та вирішення справ судом є важливим чинником захисту прав та законних інтересів осіб. Розумність таких строків є нормами, яких необхідно дотримуватися, щоб не порушувати права громадян, оскільки будь-які затримки у процесі судового захисту можуть мати негативні наслідки, оскільки здебільшого питання своєчасного поновлення порушених прав є важливішим, ніж таке поновлення взагалі.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. / За заг. ред. Р.О. Куйбіди, В.І. Шишкіна; за наук. ред. В.І. Шишкіна, Н.В. Александровой К.: Старий світ, 2006. 576 с.
- 2 Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О.Л. Жуковської. К.: ВІПОЛ, 2004. 960 с.
- 3 Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 37. — Ст. 446.
- 4 Конвенція про захист прав і основних свобод людини (з поправками) Рим. 4 листопада 1950 р. Ратифікована Україною 17 липня 1997 р. : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/ 97 — ВР // Додаток до Вісника Верховного Суду України. — 1997. — № 3. — С. 2.
- 5 Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.
- 6 Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди. — 2-ге вид., допов. — К., 2009. — С. 57.